کۆنگرەکانی ژنان وکاریگەریان لەسەر ئایدۆلۆژیاو مێژووی بزوتنەوەی فیمێنیزم

زەردەشت محەمەد

پێشەکی:

بێگومان کارلێکی شارستانیەتیەکان، بە تایبەتمەندیەکی بنچینەیی شارستانیەتی مرۆڤایەتی دادەنرێت و ئەم کارلێککردنەش لە ڕوانگەی پەیوەندی و کۆمەڵایەتی لە نێوان گۆمەڵگە جیاوازەکاندا کاریگەری خۆی هەیە و ڕەنگدانەوەی لەسەر یەکتری هەیە، بە گشتیش ئەم کارلێکردنە بەهۆی شەڕو پەیوەندی ئابوری و بازرگانی و ئاڵوێری خبرەی مادی و مەعنەوی و زۆربەی جاریش شتە مادییەکان و هۆکارە تەکنۆلۆژیەکان، بەخێرای شتەکان دەگوێزنەوەو لەگەڵ خۆشیاندا دەبنە گرفتی سەرەکی لەبەردەم مافخواردندا، هەموو

به درێژایی مێژوو بزوتنەوەی فێمێنیزم هەوڵی جیاوازو ڕێگای جیاوازی بۆ گیراوەتەبەر و لەناو ئەم ڕێگایانەشدا کۆنگرە جیهانییەکان ڕۆڵێکی دیارو سەرەکیان هەبووە بە بردنە پێشەوەی بزوتنەوەی فێمێنیزم و چالاکردنی بزوتنەوەکە

ئەمانەش لەئەنجامی لاوازی ڕۆشنبیری و شارستانی و تەکنۆلۆژی کەسەکانەوە سەرچاوە دەگرێت.

بە درێژای مێژوو بزوتنەوەی فێمێنیزم هەوڵی جیاوازو ڕێگای جیاوازی بۆ گیراوەتەبەر و لەناو ئەم ڕێگایانەشدا کۆنگرە جیهانییەکان ڕۆڵێکی دیارو سەرەکیان هەبووە بە بردنە پێشەوەی بزوتنەوەی فێمێنیزم و چالاکردنی بزوتنەوەکە لە سەرتاسەری جیهاندا، لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵدراوە ڕۆڵی هەریەکە لەم کۆنگرانەی کە لەسەر ژن کراون بخرێتە ڕوو، لەگەڵ دەرئەنجامی ئەم کۆنگرانە لەسەر بزوتنەوەی فێمێنیزمی.

مێژوو:

ئەو گۆڕانکاریانەی کە بەسەر کۆمەڵگەی ئەوروپیدا هاتن، کە لەسەدەکانی(١٩-٢٠) دا لە بوارە جیاجیاکانی وەك سیاسی و کۆمەلأیەتی و ئابوری، بێگومان کاریگەریەکی گەورەی کردەسەر پێکهاتەی خێزانەکان و ژیانی پیشەسازی نوێش لە چوارچێوەی ژیانی خێزانیدا، ڕوانینێکی تری هێنایە ئاراوە، بەمەش حکومەت زۆر لە کارەکانی ناوماڵی لە ژن وەرگرتەوە و خۆی ئەو ڕۆڵەی گێرا، بەمەش بارودۆخی کۆمەلأیەتی ژنی گۆڕی و لایەنی بەخێوکرن و پەروەردەی لە ژن وەرگرتەوە، لە بەرامبەردا کارکردنی لە کارگەو کۆمپانیاو دەزگا گشتیەکاندا پێبەخشی. لە ڕاستیشدا بێبەشبوونی ژنان لە مافەکانیان تاوەکو سەدەی نۆزدە، هۆکارێکی سەرەکی هاتنە ئاراو گۆڕانە بەسەر قۆناغەکانی بزوتنەوەی فێمێنیزمیدا، چونکە لەو سەردەمەدا بەدەر لە نەبوونی مافە گشتییەکان، ژنانی شوکراو لە سنوری یاسای عورفی ئەنگلو ساکسۆنی دا، هیچ مافێکی یاسایی و خاوەندارێتی و میراتی نیشتەجێی نەبوو، ئەوانی تریش بۆیان نەبوو لەبەردەم دادگادا بەرەنگاری لەخۆیان بکەن، بەبێ ڕەزامەندی مێردەکەشی بۆی نەبوو پەیمانەکە واژوو بکات، بۆیە ئەم ڕێگریانە لەمافی ژنان وایکرد لەسەدەی نۆزدەوە ڕێکخراوی ژنان بۆ پارێزگاریکردن لەژنان ومافەکانیان بهێنێتە گۆڕەپانەکانەوە، چونکە ژنان بۆیان نەبوو بچنە زانکۆکانەوە، تاوەکو ژنێکی هۆڵەندی توانی ئەم ڕێگرییە بشکێنێ و لەساڵی (١٨٧٠) بە مۆڵەت وەرگرتن لە وەزیر چووە زانکۆ، دواتر لە ساڵی (١٩٢٥) زانکۆکانی ئەوروپاو ئەمریکا ژنانیان لە زانکۆدا قبوڵکرد، هەندێکی تریش لەو قۆناغانە لەدوای جەنگی جیهانی دووەمەوە لە هەندێ وڵاتی ئەوروپی دا، سەریانهەڵداوە لەم کاتەوە خوێندنی ژنان لە زانکۆدا بوو بەشتێکی سروشتی.

بەپێی مێژوونوسە ئەوروپیەکان ژنان لە ئەوروپا بە درێژایی مێژووی

ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی ژنان بوونەتە کۆیلەو ژیانێکی زۆر خراپیان هەبووە، بەڵام لە ئەنجامی ئەو ڕاپەڕینە فەلسەفی و ئەدەبی و بزاوتانەی کە لە ئیتاڵیاو فەرەنسا و ئەڵمانیا شۆڕشی زانستی لە ئینگلتەرا، گوزەرانی ژنان ڕووی لەباشی کردووە.

هەندێکی تر پێیانوایە دوابەدوای گەشەکردنی پرۆتستانتەکان و هاتنی شۆڕشی فەرەنسی بە دروشمی(برایەتی، ئازادی، یەکسانی)، ئیدی بارودۆخی ژنان بەرەو باشبوون ڕۆشتووە.

کۆلان سمث لەو کتێبەی کە لەم دواییانەدا لەسەر (ستیوارت میل) ی فەیلەسوفی ئینگلیزی و پیاوی سیاسی و یاسایی نوسیویەتی ، پێیوایە (یەکەم ئەورووپییە کە توانیویەتی بێدەنگی چوارچێوەی ژنان بشکێنێت و لە پەرلەمانی ئینگلیزیدا پارێزگاری لێبکات) و لەساڵی (١٨٦٧) دوای ئەوەی کتێبی (بەبەندکرنی ژنان) داوا لە ئەندامانی پەرلەمان دەکات وشەی مرۆڤ(homme) بگۆردرێت بۆ وشەی(personne)، چونکە وشەی مرۆڤ ئاشکرایە ئەورووپیەکان بۆ مرۆڤی بەکار دەهێنن و بە شێوەیەکی وردتر بۆ پیاوی بەکار دەهێنن، کەوایە بزوتنەوەی ئازادکردنی ژنان لە ئەورووپادا، دەرەنجامی بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئاینی و....تاد بوو، بۆیە ئەم بزوتنەوە فێمێنیزمییە بەهۆی ئەو بارودۆخ و فشارانەوە دروستبوو.

مێژووی بزوتنەوەی

دیاریکردنی وەچە

بزوتنەوەی دیاریکردن، یان سنورداکردنی وەچەکان هەر لە سەرەتاکانی سەدەی حەڤدەوە و بە دیاریکراوی لە زانای ئینگلیزی (ماڵتوس، ١٧٦٦- ١٨٣٤) ەوە دەستپێدەکات و ئەم تیۆرە بەوە ناسراوە کە دانیشتوان زیاد دەکەن بە ڕێگەی ئەندازەیی(١، ٢، ٤، ٦، ٨) و خۆراکیش بە پلەی ژمارەیی(١، ٢، ٣، ٤، ٥) ماڵتوس لە تیۆرەکەیدا ئەوەی ڕوونکردوەتەوە سەرکەوتنی گەشەو هێنانەدی هاوسەنگیەتی لە ڕێگەی وەستانی گەشەی دانیشتوانەوە دەبێت و پێیوایە ئەم کێشەیە ڕووبەڕووی مرۆڤایەتی دەبێتەوە و پێویستە لە ڕێگەی یەکێك لەم خاڵانەوە چارەسەر بکرێت:

١-ژن نەهێنان، چونکە ڕێگەیەکە بۆ گەشەی دانیشتوان، یان ئەگەر ژنیش بهێنیت، پێویستە یەك منداڵت هەبێت.

٢-هاوکارینەکردنی هەژاران و داماوان، بۆئەوەی لە برسا بمرن و بەمەش ژمارەی دانیشتوان کەم دەکات، بەڵام لە ئەنجامی ڕەخنەیەکی زۆر لەم بۆچونە و ڕوانینی (یوجینیا)ە (Eugenics) هاتە ئاراوە کە زاراوەیەکی یۆنانییەو واتا تاکێکی باش دەگەیەنێت و کاری لەسەر هاندانی پرۆسەی هاوسەرگیری و لایەنی پەروەردە دەکات، لەگەڵ تاقیکردنەوەی(فحص) خوێن پێش ژنهێنان بۆ دڵنیا بوون لە سەلامەتی منداڵەکان لە نەخۆشییە خراپەکان و بۆماوەییەکان. هەندێك لە ڕێکخراوەکان مەسەلەی دیاریکردنی وەچە بە هۆکارێکی خواردنی مافی ژنان دەزانن و لەم ڕێگەیەشەوە ژنان دووچاری کێشەی جیاواز بوونەتەوە.

کۆنگرەکانی ژنان و کاریگەریان لەسەر فێمێنیزم

یەکەم: کۆنگرەی جیهانی چوارەمی ژنان

لەساڵی ١٩٩٥ دا نەتەوە یەکگرتووەکان کۆنگرەی چوارەمی تایبەت بە ژنانی لە پەکین سازکرد و تیایدا جەخت لەسەر ئەوە کرایەوە، هەنگاوی پێویست بنرێت بۆ هێنانەدی ئامانجە ستراتیژیەکانی ژنان لەچاو ساڵانی ڕابردوو، تاوەکو کۆتای ساڵی ١٩٩٩، لە داواکارییەکانی ئەم کۆنگرەیە:

١-داواکردنی ئازادی و یەکسانی.

٢-ڕێگەدان بە ئازادی سێکسی و ڕێگەدان بە هاوسەرگیری پێشوەخت و سنوردانان بۆ پیاو و سنورداركردنی وەچە لە

ڕێگەی لەباربردنی منداڵ و ڕێگەدان بە تێکەڵکردنی کچ و کوڕ و گەشەپێدانیان و پێشکەشکردنی ڕۆشنبیری سێکسی بەر لە تەمەنی باڵغبوون.

جگە لەم کۆنگرانە کۆنگرەی تر کران لەوانە:

١- کۆنگرەی جیهانی بۆ دانیشتوان لە ساڵی ١٩٧٤ لە ڕۆمانیا بەستراو تێیدا داواکرا ڕۆڵی ژن چالاك بکرێت و لە کۆمەڵگەدا ڕۆڵی هەبێت، هەروەها یەکسانی لەنێوان ژن و پیاودا جێبەجێبکرێت.

٢- کۆنگرەی نێودەوڵەتی مەکسیك ١٩٨٤ تێیدا داواکرا:

ا-مافی یەکسانی ژن لەبەرامبەر پیاودا بدرێت لە تەواوی بوارەکاندا.

ب-بەشداریکردنی پیاو و ژن لە بەڕێوەبردنی خێزاندا.

هـ-ڕێگەدان بەکاری سێکسی.

دووەم: کۆنگرەی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ ژن لەساڵی ٢٠٠٠ لەپێناو یەکسانی و گەشەپێدانی ئاشتی لەسەدەی(٢١)دا کە لە نیویۆرك بەستراو تێیدا جەخت لەوە کراوە:

١-ئازادی سێکسی.

٢-ڕێگەدان بە لەباربردن.

٣- ڕێگەدان بە دووڕەگەزی وەك یەك.

٤-دانانی دادگای خێزانی لەپێناو تاوانی دەستدرێژی سێکسی.

٥-یەکسانی ڕەهایی لەنێوان ژن و پیاودا.

٦-ڕێگەدان بە ژنان لە ناو حکومەت و ڕێکخراوەکاندا بەشداری کارای هەبێت.

٧- هەڵبژاردنی ژنان بۆ پۆستەکان.

٨-نەهێشتنی نەخوێندەواری لەناو ژناندا.

٩-ڕێگەدان بە مۆڵەتی دایکایەتی بەژنی کرێکار.

بەدەر لەم کۆنگرانەش دوو هەنگاوی تر لەبارەی چەسپاندنی یەکسانی لەنێوان ژن و پیاودا نراوە ئەوانەش:

١-ڕاگەیاندنی جاڕنامەی مافی مرۆڤ لە ساڵی ١٩٤٨ داو تێیدا جەخت لەسەر نەمانی جیاوازی لەسەر بنەمای ڕەگەزی و هێنانەدی یەکسانی لەنێوان ژن و پیاودا و ئازادی پرۆسەی هاوسەرگیری بەتایبەتی لە مادەکانی (١٦، ١٧) دا.

٢-ڕێکەوتنامەی (سیداو –cedaw)یان ڕێکەوتنامەی نەهێشتنی هیچ جۆرە جیاوازییەك لە نێوان ژن و پیاودا، لە ساڵی ١٩٧٩ ئەم ڕێکەوتنامەیە پێکهاتووە لە (٣٠) مادە و (دە) مادەی یەکەمی جەخت لەسەر نەهێشتنی جیاوازی و چەسپاندنی یەکسانی لە نێوان ژن و پیاودا دەکات.

بزوتنەوەی فیمێنیزمی لە کوردستاندا

لەگەڵ ئەوەی لە کوردستان بە درێژایی مێژوو لەژێر چنگی داگیرکەراندا بووە و لەگەڵ ئەوەشدا زوڵم و زۆرییەکی زۆر بەرامبەر هەم ژن و هەم پیاو کراوە و بەردەوام ئەم زوڵملێکردنەی داگیرکەران وایکردووە، هەست بەم حاڵەتە نەکرێت، لەگەڵ ئەم ژێردەستییەشدا و لەهەر کات و ساتێکدا ئەگەر دەرفەتێك بۆ ئازادبوون بۆ کورد ڕەخسابێت ،کورد هەوڵی چەسپاندنی فیمێنیزمی داوە، لەم ڕوانگەیەوە دەتوانین قۆناغەکانی فیمێنیزمی کوردی بکەین بە دوو قۆناغەوە:

قۆناغی یەکەم:

١-ئەو هەوڵەی کە شاعیران داویانە بۆ هۆشیارکردنەوەی ژنان و ئەم قۆناغەش تاوەکو دوای جەنگی جیهانی دووەم درێژەی کێشاوە.

٢-ئەو دەرفەتانەی کە بۆ کورد ڕەخساوە لە ڕوانگەی سیاسی و کارگێڕی و ...تاد سەربەخۆ بوون، لەم قۆناغەدا ڕۆڵی جیاوازیان بە ژنان بەخشیوە و ژنان بەشێك بوون لە کارەکە، بۆ نمونە لەسەردەمی (شێخ مەحمود) دا ژنی وەك حەپسەخانی نەقیب و عادیلەخانی دایکی ئەحمەد موختار کە ئیدارەی شارێکی بەڕێوە بردووە. هەبوون، زۆر دلێرو چالاکانە کارەکانیان کردووە و ئەم ڕۆڵبەخشینەی کورد بە ژن بە ویست و ئیرادە بووە. نەك بە زۆر و فشار، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە لە ژیانی گشتی کوردیدا ژن بەشێك بووە لە ژیان، بەڵام ئەوەی کە لەژێر کاریگەری کلتورو داب و نەریت ولێکدانەوەو شرۆڤەی وتە ئایەتە ئاینیەکاندا بووە، ژن بووەتە پاشکۆو زوڵمی لێکراوە.

قۆناغی دووەم:

سەردەمی شۆڕش و ڕاپەڕین، ئەمیش دابەش دەبێت بەسەر دوو قۆناغدا:

١-قۆناغی شاخ تاوەکو ڕاپەڕین و ناوەڕاستی نەوەدەکان، لەم قۆناغەدا ژن هەمان پێگەو ڕۆڵی پیاوی هەبووەو بە کرداری

توانیویەتی کارو ڕۆڵی خۆی پیشانبدات، هەرچەندە بارودۆخەکە لەبار نەبووە بۆ زەمینەسازی تەواوەتی فێمێنیزم.

٢-لە کۆتایی ساڵانی نەوەدەکان و بە دەستپێکردن و دروستبوونی ڕێکخراوە ژنانی و مەدەنیەکان. ئەم قۆناغە دابەشدەبێت بەسەر دوو لایەندا:

ا-ئەو ڕێکخراوانەی کە پاشکۆی حیزبن و دەیانەوێت لە ڕێگەی حیزبەوە مافەکانی ژنان دەستەبەر بکەن، بەوپێیەی هەندێکیان لە ڕێگەی حیزبەوە پۆستی باڵایان وەرگرتووە و بوونەتە ئەندام پەرلەمان، کەچی نەیانتوانیوە پرۆسەی فێمێنیزم جێگیر بکەن، بەڵام وەك ئەوەی کە بارەکە لەبار بوو، نەیانتوانیوە ئەم کارە بکەن، بەهۆی پاشکۆیەتی خۆیانەوە.

٢-دروستبوونی هەندێ لە ڕێکخراوی کۆمەڵگەی مەدەنی و کارکردن بۆ چەسپاندنی فێمێنیزم و هەوڵدان بۆ نەهێشتنی جیاوازی ڕەگەزی لە نێوان ژن و پیاودا، بەڵام ئەم هەوڵدانەو ئەم ڕێکخراو و گروپە جیاوازانە، نەیانتوانیوە ئەم قۆناغە(قۆناغی دووەم) تێپەڕێنن، تاوەکو وەك ئەوروپا لە قۆناغی سێیەم دا، فێمێنیزم ڕێرەوی خۆی وەربگرێت و بۆ گەیشتن بەم قۆناغەش هەوڵ و ماندووبوونی ژنانی سەربەخۆ و دورکەوتنەوە لە کاریگەرییەکانی دەوێت.

ئەنجام:

لە ئەنجامی ئەم لێکۆڵینەوەیە دەگەینە ئەوەی کە:

١-هەوڵدان بۆ چەسپاندنی فێمێنیزم مێژوویەکی دوورودرێژی هەیە.

٢-لە هەموو کۆنگرەو کۆبوونەوەکاندا، جەخت لەسەر جێبەجێکردنی فێمێنیزم کراوە.

٣-لە کوردستاندا بە درێژایی مێژوو ئەوەندەی دەرفەت هەبووە هەوڵ هەبوون و ئەم هەوڵانەش لەلایەن کەسایەتی و چینی جیاوازەوە بووە.

٤-لەدوای ساڵی ٢٠٠٥ پرۆسەی فێمێنیزم ئەو ئاراستەیەی وەرگرتووە کە قۆناغی نوێ بۆخۆی بدۆزێتەوە، تاوەکو لە ڕێگەیەوە خواستەکانیان بهێنێتەدی.

٥-ئەو هۆکارانەی کە بوونەتە ڕێگر لەبەردەم جێبەجێکردنی فێمێنیزم لە کوردستاندا، بریتین لە لایەنە کلتوری و داب و نەریت و لێکدانەوە هەڵەکان.

ئەو گۆڕانکاریانەی کە بەسەر کۆمەڵگەی ئەوروپیدا هاتن، کە لەسەدەکانی(١٩-٢٠) دا لە بوارە جیاجیاکانی وەك سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری، بێگومان کاریگەریەکی گەورەی کردەسەر پێکهاتەی خێزانەکان و ژیانی پیشەسازی نوێش لە چوارچێوەی ژیانی خێزانیدا، ڕوانینێکی تری هێنایە ئاراوە

سەرچاوەکان:

١-عبدالله الشارق، قراءة فی الأطار التأریخي و الأیدیولوجی للحرکة النسائیة، مغرب، ٢٠٠٧.

٢-مجلة بیان، عدد(٩٣) اکتوبر ١٩٩٥.

٣-نادیة لیلی عیساوی، تیارت الحرکة نسویة و مذاهبه، ٢٠٠٤.

٤-د. ابراهیم الناصر، الحرکة النسویة المغربیة، ٢٠٠٦.